

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ BAĞLAMINDA PÜSKÜLLÜ BELÂ MİZAH DERGİSİ

THE HUMOR MAGAZINE PÜSKÜLLÜ BELÂ IN THE CONTEXT OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA

Murat YILMAZ*

Geliş Tarihi/Received:25.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted:20.06.2025

YILMAZ, Murat, (2025), "II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi", Belgi Dergisi, S.30, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2025/II, ss. 351-376.

Öz

Mizah dergileri Osmanlı basın hayatının önemli türlerindedir. Tanzimat Dönemi'nden sonra gelişen mizah yayıncılığı II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla birlikte yasaklanmıştır. Bu durum II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam etmiştir. 23 Temmuz 1908'te meşrutiyetin yeniden ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı basın-yayın faaliyetleri hızlı bir artış göstermiştir. Yasak ve sansürün kalkmasıyla mizah dergileri de arka arkaya Osmanlı basınına doldurmaya başlamıştır. Bu çalışmada II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında çıkmaya başlayan ve 31 Mart Vakası'na kadar yedi sayı olarak yayımlanan Püsküllü Belâ isimli mizah dergisi incelenmiştir. Dergi hakkında daha önce bir içerik incelemesi olmadığı için eksikliği gidermek adına bu çalışmanın yapılması gerekli görülmüştür. II. Abdülhamid'in otokratik yönetiminin izlerinin henüz silinmediği, meşrutiyet kavramının topluma tam olarak yerleşmediği ve Meclis-i Mebusan'ın açılmasına karşın siyasi istikrarın tam anlamıyla sağlanamadığı bir süreçte yayın hayatına başlayan mizah dergisinin yaşananları kendi yorumuyla ele alışı dikkate değer bir bakış açısı sunabilir. Çalışma Püsküllü Belâ'nın içeriğinin tarihsel ve eleştirel analiz edilmesine dayanmaktadır. Çalışmada yer alan karikatürlerin analizinde de göstergebilim yöntemi tercih edilmiştir. Böylece gerçeğin görsel olarak hangi simgelerle okuyucuya nasıl sunulduğu incelenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından 31 Mart Vak'asına kadar geçen yaklaşık sekiz aylık süreç derginin gözünden takip edilecektir. Püsküllü Belâ'nın gerek içerdiği konuların tahlili ve gerekse yayımladığı karikatürlerin incelenmesi dönemin siyasi ve toplumsal durumunu anlamaya yardımcı olacaktır. Çalışmada Osmanlı'nın içinde bulunduğu değişim süreci, yeni siyasi dönemden beklentiler, önceki iktidarla hesaplaşma, toplumu oluşturan farklı etnik ve dini gruplar arasındaki sosyal meseleler, ekonomik beklentiler ve bütün bu süreçte Batılı devletlerin Osman'daki yönetsel değişime bakışı bulgularına ulaşılmıştır. Bu çalışma ayrıca daha önce analiz edilmemiş Püsküllü Belâ'nın incelenmesiyle Osmanlı basın tarihi literatürüne bir katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Basın, II. Meşrutiyet, Mizah, II. Abdülhamid, Mehmed Fazlı.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, murattsiz@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-5229-0458>).

Abstract

Humor magazines constitute a significant genre within the Ottoman press. The development of humor publishing, which began to flourish after the Tanzimat Period, was banned following the ascension of Abdulhamid II to the throne. This prohibition persisted until the proclamation of the Second Constitutional Era. With the reinstatement of constitutional rule on July 23, 1908, Ottoman press and publishing activities experienced a rapid surge. The lifting of bans and censorship led to the successive emergence of humor magazines, which began to dominate the Ottoman press. This study examines the humor magazine Püsküllü Belâ, which commenced publication following the proclamation of the Second Constitutional Era and released seven issues until the 31 March Incident. As no prior content analysis of the magazine exists, this study was deemed necessary to address this gap. The magazine's perspective, which offers a noteworthy interpretation of events during a period when the traces of Abdulhamid II's autocratic regime had not yet faded, the concept of constitutionalism was not fully embraced by society, and political stability remained elusive despite the opening of the Ottoman Assembly of Deputies, provides a valuable viewpoint. The study is based on a historical and critical analysis of Püsküllü Belâ's content. A semiotic approach was employed in analyzing the magazine's cartoons to explore how reality was visually conveyed to readers through specific symbols. The roughly eight-month period from the proclamation of the Second Constitutional Era to the 31 March Incident is traced through the lens of the magazine. The analysis of Püsküllü Belâ's themes and its cartoons contributes to understanding the political and social circumstances of the period. The study has reached the findings on the process of change that the Ottoman Empire was going through, expectations from the new political period, reckoning with the previous government, social issues between different ethnic and religious groups that constitute the society, economic expectations and the perspective of Western states on the administrative change in the Ottoman Empire during this whole process. This study will also contribute to the literature on Ottoman press history by examining Püsküllü Belâ, which has not been analyzed before.

Keywords: *Press, Second Constitution, Humor, Abdul-hamid II, Mehmed Fazlî.*

A. GİRİŞ

19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin hemen her alanda değişim yaşadığı bir dönemdir. Bu değişim Osmanlı matbuatını da etkilemiştir. 3 Kasım 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu ilanı ile başlayan Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı basın-yayın faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu dönemde süreli yayınları oluşturan gazeteler ve dergiler farklı konu başlıkları ve içerikleriyle, Osmanlı kültür hayatında yer almaya başlamıştır. Matbaa tekniğinde yaşanan gelişmeler ve okullaşmanın yaygınlaşmasıyla artan okur-yazar oranı birçok gazete ve derginin çıkmasını sağlamıştır. Bunlar arasında 1870'li yıllardan itibaren mizah dergilerinin de olduğu görülmektedir. Osmanlı'da basının gelişmesiyle özellikle gayrimüslim Osmanlı vatandaşları Ermeni ve Rum yayıncılar mizah dergileri çıkarmaya başlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde Diyojen, Çaylak, Hayal, Terakki, Çıngıraklı Tatar, Tiyatro gibi yaklaşık yirmi mizah dergisi yayımlanmıştır.¹

Mizah dergileri taşıdıkları güldürü unsuru, alay ve hiciv içeriğiyle Osmanlı toplumunda kendisine yer bulmuştur. Osmanlı modernleşme sürecinde ortaya çıkan değişimin çarpıklaşması veya yüzeysel kalması ağır eleştirilere sebebiyet vermiştir.² Buna karşın dergilerdeki eleştiriler devletin idari uygulamalarına ve birtakım devlet ricaline yöneldiğinde sansür ve kapatmalar yaşanmıştır. Nihayetinde 31 Ağustos 1876'da, II. Abdülhamid'in tahta çıkması mizah dergileri için sonu belirlemiştir. Mizah dergileri içerikleri ve hiciv yönü sebebiyle sakıncalı görülerek yayımı durdurulmuş ve çıkarılmasına izin verilmemiştir.³ II. Abdülhamid'in otokratik iktidar anlayışıyla siyasi ve toplumsal muhalefetin oluşumunu engelleme çabaları, Osmanlı mizah dergilerinin yurt dışında faaliyet göstermesine sebebiyet vermiştir. II. Abdülhamid döneminde basın üzerinde katı bir sansür ve baskı mekanizması kurulmuştur. Basın ve yayın denetleyicisi sansür memurlarının sayısı artırılmış ve uygulamalar kurumsal hâle getirilmiştir.⁴ Sultan Abdülhamid yönetimine karşı muhalefet hareketini oluşturan Jön Türkler Paris, Cenevre, Londra, Kahire gibi merkezlerde siyasi içerikli birçok mizah dergisi çıkararak, bunları gizlice Osmanlı topraklarına sokup okunmasını sağlamıştır.

Sultan II. Abdülhamid iktidarının yasaklamasına karşın mizah dergileri 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından basın üzerindeki baskı ve sansürün kalkmasıyla yeniden yurt içinde yayımlanabilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan özgürlük havasından istifade eden yayıncılar, harekete geçerek yeni gazete ve dergi çıkarmak için ardi ardına ruhsat talebinde bulunmuştur. Toplamda Osmanlı'da 120 olan gazete ve dergi sayısı II. Meşrutiyet döneminin ilk 7 ayında 730 imtiyaz başvurusuyla 6 kat civarında artmıştır. İstanbul'da ise gazete ve dergi sayı 52'den 377'ye çıkmıştır.⁵ Bu süreçte özellikle yeni çıkan mizah dergilerinin sayısında adeta bir patlama yaşanmıştır. Çıkarılan dergilerin bazıları uzun süre yayınına devam etse de bir kısmı kısa süre sonra kapanmak durumunda kalmıştır. Buna karşın Osmanlı basın hayatında mizah dergilerinin en popüler olduğu yıllar bu dönem olmuştur.⁶ Mizah dergilerinden bir yıl çıkmaya devam edenlerin

¹ Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. 1-Tanzimat ve İstibdat Dönemi, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, s. 24-25.

² Mizah dergilerinin modernleşmeye verdiği tepkiyi inceleyen bir çalışma için bkz. Hamdi Özdiş, *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset*, Libra Kitap, İstanbul, 2014.

³ Gökhan Demirkol, "Tanzimat mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, 2016, s. 694.

⁴ II. Abdülhamid dönemi sansür uygulamaları için bkz. Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.

⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2015, s. 87.

⁶ II. Meşrutiyet döneminde 92 mizah dergisinin yayın hayatına başladığı tespit edilmiştir bkz. Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. 2-Meşrutiyet Dönemi (1908-1918), Adam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 17.

sayısı 10'a ulaşamayacaktır.⁷ Her ne kadar yeni çıkan birçok mizah dergisi uzun süreli olamayıp birkaç sayı -bazıları tek sayıda dahi kalmıştır- yayımlanmasına karşın gördüğü rağbet Osmanlı toplumunda mizah dergilerinin popülerliğini ve geniş okur kitlesine sahip olduğunu göstermektedir. Kalem gibi dönemin önde mizah dergilerinin bazı sayılarının tirajı on binlerle ifade edilmektedir.⁸ Mizah dergilerinin siyasi hiciv niteliği II. Meşrutiyet döneminin hızlı gelişen iç siyasi meselelerini konu edinmelerini sağlamıştır. Uzun yıllar ülke içinde yasaklanmış olması II. Meşrutiyet döneminde mizah dergilerine olan ilgiyi artırıcı bir unsurdur. Mizah dergilerinde özellikle "istibdad" olarak adlandırılan II. Abdülhamid iktidarına ve o dönemin devlet adamlarına ilişkin eleştiriler toplumun ilgisini çekmiştir. Günlük gazetelerde bu eleştiriler belli sınırdaki kalmakla birlikte mizah dergilerinin taşıdığı hiciv ve alay öğeleri eleştirinin boyutlarını ileri düzeye vardırabilecek niteliğe sahiptir. Bu da gelişmelerden haberdar olmak ve siyasi taşlamaları okumak isteyen toplum için önemli bir okuma alanı yaratmıştır. Mizah yayınlarının güldürü ve hiciv unsur taşıması, içerdiği karikatürler insanları eğlendiren bir durumdu. Mizah dergilerinin karikatür yoluyla görselliği barındırması vermek istediği mesajın ve eleştirinin okuyucuda psikolojik olarak daha etkili olmasını sağlayabildiğinden bu dönem mizah dergilerinde karikatür önemli bir yer edinmiştir. Öyle ki II. Meşrutiyet döneminde basında en popüler olan ve elden ele yayılan tür makaleler değil, karikatürlerdi.⁹ Karikatürlerin gördüğü rağbet mizah dergilerinde yer alan bu sanatın gelişimini de sağlamıştır. II. Meşrutiyet dönemi karikatürü uluslararası standart seviyesine gelmiştir.¹⁰

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası süreç Osmanlı için her alanda taşların yerine oturmadığı bir dengesizliği ifade ediyordu. İç siyasette ihtilali gerçekleştiren İttihad ve Terakki Cemiyeti II. Abdülhamid'i tahttan indirmemişse de kurulan yeni hükümetler üzerinde baskı unsuru olmaya çalışıyordu. Hükümet kabinesinin belirlenmesindeki baskıları karşıt bir siyasi hareket olan Ahrar Fırkası'nı ortaya çıkarmıştır. İçerideki çekişmeler yanında Batılı büyük güçlerin Osmanlı'daki gelişmelere bakış açıları Osmanlı topraklarını parçalama yönündeki Şark Meselesi boyutuyla devam ediyordu. Zira II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek'i ilhak edecek ve Girit de Yunanistan ile birleşme çabalarına başlayacaktı. Bu gelişmeler Osmanlı'nın uluslararası alandaki politik gücünün zayıflığını gözler önüne serecekti. Toplumda ise meşrutiyetin getirdiği özgürlük ve eşitlik beklentileri büyüktü. Özellikle sansürün kalkmasıyla basında özgürlük havaları esmeye başlamıştır. Cemiyet kurma hakkının tanınmasıyla birçok cemiyet oluşarak kamusal alanın güçlenmesini sağlamıştır. Osmanlı toplumunda meşrutiyet fikri yerleşmeye başlamakla birlikte farklı etnik ve dini gruplar arasındaki ayrışma özellikle oluşan özgürlük havasıyla artmıştır. Her grubun kendi gazete, dergi ve cemiyetini kurması meşrutiyetten beklenen Osmanlılık fikri idealine zarar vermeye başlamıştır. Bu arada II. Abdülhamid döneminde askeri kadrolara yerleşmiş subayların ve birtakım devlet memurlarının tensikata uğraması yeni dönemde toplumsal gerilimin artmasına yol açmıştır. Bu süreç ise 31 Mart Vak'ası olarak bilinen 13 Nisan 1909 tarihli isyanla sonuçlanacaktır.¹¹

⁷ Uygur Kocabaşoğlu, "İkinci Meşrutiyet'in Birinci Meşrutiyeti: Matbuat", İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset, Edt. Hakan Aydın, Palet Yayınları, Konya, 2010, s. 231.

⁸ Ebru Davulcu, *II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar*, Palet Yayınları, Konya, 2015, s. 131.

⁹ Palmira Brummett, *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, Çev. Ayşen Anadol, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 43.

¹⁰ Koloğlu, a.g.e., s. 92.

¹¹ 31 Mart Vakası'nın ortaya çıkış süreci için bkz. Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51-158.

A. 1. Püsküllü Belâ Hakkında Genel Bilgi

Püsküllü Belâ Hakkında Bilgi Osmanlı Devleti ve toplumu için yeni bir dönemi temsil eden II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında çıkan mizah dergilerinden biri de Püsküllü Belâ'dır. Haftada bir çarşamba günleri 8 sayfa olarak çıkan dergi 24 Şubat 1909 (11 Şubat 1324) tarihinde yayın hayatına başlamış ve 7 sayı yayımlanmıştır.¹² Son sayısının çıkış tarihi 7 Nisan 1909'dur (25 Mart 1325). II. Meşrutiyet dönemi içerisinde bir kırılma noktası olan ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilme sürecini başlatan 31 Mart Vakası'nın gerçekleşmesinden sonra yeni sayısı yayımlanmamıştır. Derginin son sayısında yarım kalmış yazılar olduğundan bu durumun zaruretten kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak derginin yayına neden devam etmediği konusunda kesin bir bilgi elde bulunmamaktadır.

Dergide "Ahvâl-i zamâne tenkîde sezâdır: İsmim o sebeble püsküllü belâdır"¹³ serlevhası kullanılmaktadır. Bu anlamda derginin yayın amacının II. Meşrutiyetle ortaya çıkan basın özgürlüğünden faydalanarak gündeme taşıyacağı konularla ilgili eleştiride bulunmak olduğu anlaşılmaktadır. Derginin ilk sayfasında serlevhanın üzerinde kûfi yazı stiline benzer şekilde Püsküllü Belâ yazmaktadır.¹⁴ Derginin imtiyaz sahibi olarak Hüseyin Hüsnü gösterilmektedir.¹⁵ İdare adresine "Dersaadet, Ferah Bey Han, Numro 25" yazmaktadır. Derginin abone bedeli "Dersaadet 45 guruş, taşra 50 guruş" şeklinde belirlenmiştir. Nüshası ise ilk sayıda "30 para" iken sonraki sayılarda güncellenerek "20 para" olmuştur. İlk sayısı Matbaa-i Hayriye, 2 ve 3 numaralı sayısı Mahmud Bey Matbaası, sonraki sayıları ise A. Servişen Matbaası'nda basılmıştır.

Görsel 1: Püsküllü Belâ'nın ilk sayısında dergi bilgilerinin ve serlevhanın bulunduğu kısım

¹² Derginin tam külliyyatı İBB Atatürk Kitaplığı, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi, İSAM ve Milli Kütüphane'de bulunmaktadır bkz. Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, C. 2, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2000, s. 681-682.

¹³ Derginin ilk sayısında yer alan "İftitah" isimli şiirin son iki dizesinden alınarak her sayıda serlevha olarak kullanılmıştır.

¹⁴ Püsküllü bela tabiri II. Mahmud döneminde bir zorunluluk olarak toplumsal hayata giren fes başlığıyla alakalıdır. Fesin tepesinde ipek veya ibrişimden yapılmış bir püskül bulunur ve aşağı doğru sarkardı. Ancak bu püskül takan kişinin başı hareket ettikçe veya rüzgârda savruldukları birbirine karışır ve kişinin özensiz görünmesine sebep olurdu. Bu nedenle püskülün sık sık taranması ve düzeltilmesi gerekirdi ki bu iş takan kişi için bir dert hâlini alırdı. Bugün sıkıntı veren, kendisinden kurtulmak mümkün olmayan kişi ve nesneyi belirtmek için kullanılan püsküllü bela deyimini de buradan çıkmıştır bkz. Mine Mengi, "Fes ya da Püsküllü Bela ve Şiir", *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Edt. Nurettin Demir, Faruk Yıldırım, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana 2014, s. 230.

¹⁵ Hüseyin Hüsnü'nün kimliği hakkında Püsküllü Belâ'nın karikatüristi Mehmed Fazlî'nin Resimli Afgan Seyahati eserinde verdikleri dışında kayda değer bilgiye erişilememiştir.

Püsküllü Belâ'nın önemli bir özelliği her sayısında birçok karikatürün yer almasıdır. Dergide toplam otuz dört karikatür bulunmaktadır. Bu karikatürlerin bazıları dergi içeriğindeki makale ve haberlerle ilgiliken bazıları ise bağımsız konulardadır. Karikatürler derginin 1, 4, 5 ve 8 numaralı sayfalarında bulunmaktadır. 5. sayıdan itibaren renkli karikatürler de yayımlanmaya başlamıştır.¹⁶ Bu karikatürlerin otuz bir tanesi imzalı olarak Mehmed Fazlı tarafından çizilmiştir. Püsküllü Belâ'da dikkat çeken bir diğer unsur ise 5, 6 ve 7 numaralı sayılarında Mehmed Fazlı dışında Fransız mizah dergisi Le Rire gibi popüler dergilerde çizimleri yayımlanan Benjamin Rabier'in karikatürlerine de yer verilmesidir. Dergide üç tane Rabier imzalı karikatür bulunmaktadır. Bunlardan biri aşağıdaki karikatürdür.¹⁷

Görsel 2: “Rahatsız olmayınız efendim! Bir şey değil. Sadaka almak için kesenizi arıyorum.”

(Püsküllü Belâ, S. 6, 18 Mart 1325, s. 5.)

¹⁶ Renkli karikatürlerin yayımlanmaya başladığı sayıda derginin basıldığı A. Serviçen Matbaası'nın reklamı yapılarak yazıları zarif ve nefis, resimleri görülmeyen noktalarına kadar tasvir eden parlak ve renkli tezyin ettiği bilgisi paylaşılmaktadır bkz. “Bir Tavsiye-i Kadirşinasane”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.

¹⁷ Ünlü Fransız karikatürist ve illüstratör Benjamin Rabier (1864-1939) özellikle hayvan çizimleriyle tanınmaktadır. Püsküllü Belâ'da yer alan karikatürleri *Les Maitres Humoristes* kitabından alınmıştır bkz. Benjamin Rabier, *Les Maitres Humoristes*, Librairie Félix Juven, Paris, 1907.

II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi

Mehmed Fazlı hakkındaki bilgiler oldukça azdır. Kendisinin II. Abdülhamid döneminde Mısır'a iltica etmiş Jön Türklerden olduğu anlaşılmaktadır. 1907 yılında Mısır'da çıkan Jön Türk mizah dergisi Lâklâk'ta yer almış, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelerek Püsküllü Belâ, Lâklâk, Karikatür, Musavver Eşref ve Karagöz mizah dergilerinde karikatürleri yayımlanmıştır. Püsküllü Belâ'nın iki sayısının çıktığı Mahmud Bey Matbaası'nın sahibi Mahmud Hakkı'nın kardeşidir. İstanbul'a döndükten sonra mizah dergilerinde bulunsa da bir süre sonra Mehmed Fazlı'nın isminin ortadan kaybolduğu görülmektedir.¹⁸ II. Meşrutiyet dönemi mizah gazeteleri üzerine çalışma yapan Brummett, Mehmed Fazlı'nın yayıncılığı ve karikatürcülüğü yanında öne çıkan bir diğer özelliğinin sert toplumsal taşlamalarda bulunmasını göstermektedir.¹⁹

Mehmed Fazlı hakkında bir bilgi de kendisinin Mısır'da bulunduğu sırada 1908 yılında Afganistan'a yaptığı seyahattir. İstanbul'a döndükten sonra 1909'da bu seyahatin anılarını fotoğraf, kroki ve resimlerle birlikte kitaplaştırmıştır.²⁰ Kitaptan edinilen bilgiler Püsküllü Belâ'nın imtiyaz sahibi Hüseyin Hüsnü hakkında sınırlı bilgiler de vermektedir. Mehmed Fazlı'nın yazdığına göre Kahire'de kendisi gibi II. Abdülhamid "istibdâd"ından kaçan ve bilhassa "hayât ve hürriyetini kurtarmak için her şeyini fedâ ederek" Kahire'ye iltica eden Hüseyin Hüsnü ile yakın arkadaşlıklar. Hüseyin Hüsnü eski mesleği askerlik olan birisidir. Bahsi geçen Afgan seyahati için tanıdığı aracılara vasıtasıyla Kabil'le iletişime geçen de Hüseyin Hüsnü'dür. Anlaşıldığı üzere Afgan Emiri Habibullah, Mısır'da iltica hâlinde bulunan Jön Türklerden Osmanlı modern mekteplerinde eğitim görmüş mülki ve askeri uzmanların Afganistan'a gelerek ülkenin modernleşme çalışmalarına katılmasını istemiştir.²¹ İçerisinde Mehmed Fazlı ve Hüseyin Hüsnü'nün de olduğu Jön Türk grubu Mısır, Arnavutluk, Macaristan, Rusya, Azerbaycan ve İran rotasını takip ederek Afgan Emirliği'ne varmıştır. Bir süre orada bulunmuşlarsa da II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonrasında grup İstanbul'a dönmüştür. Orada kaldıkları sürece bölgeyle, Afganlarla ve yörenin kültürüyle ilgili gördüklerini ve tecrübelerini kaydeden Mehmed Fazlı, kitabında yazdıklarını resimler yaparak da okuyucuya ifade etmiştir.

Püsküllü Belâ'nın çıkış süreciyle alakalı bilgiler Osmanlı arşivinden takip edilebilmektedir. 7 Eylül 1908 tarihli Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğünden yazılan belgede haftada iki defa çıkarılmak üzere Püsküllü Belâ adıyla bir mizah gazetesinin neşri için Abdurrahman Sami Efendi tarafından ruhsat talebinde bulunduğu görülmektedir.²² Ancak ya ruhsat talebi olumlu sonuçlanmamış ya da Abdurrahman Sami Efendi sonraki işlemleri sürdürmemiş olacak ki Hüseyin Hüsnü yaklaşık dört ay sonra aynı isimli mizah gazetesi için talepte bulunmuştur. 2 Ocak 1909 tarihli belgeden Beyazıt'ta Meşveret Mütalaahanesi sahibi olan Hüseyin Hüsnü'nün Püsküllü Belâ ismiyle mizahi içerikli bir gazete çıkarmak için müsaade istediği ve matbuat nizamnamesinin 3. ve 4. maddelerine göre²³ işlem yapılması

¹⁸ Çeviker (1988), a.g.e., s. 116-117.

¹⁹ Brummett, a.g.e., s. 65.

²⁰ Mehmed Fazlı, *Resimli Afgan Seyahati*, Matbaa-i Ahmed İhsan, İstanbul 1325. Kitabın sadeleştirilerek Latinize edilmiş hâli için bkz. Mehmed Fazlı, *Afganistan'da Bir Jön Türk Mısır Sürgününden Afgan Reformuna*, Çev. Kenan Karabulut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

²¹ Mehmed Fazlı, a.g.e., s. 4-7.

²² BOA, DH.MKT 1292/57.

²³ Nizamnamenin 3. maddesine göre yayın çıkarmak isteyen kişinin Osmanlı vatandaşı ise 30 yaşında olması ve cezadan aleyhine hüküm tertip olunmaması gerekmektedir. 4. maddede ise gazetenin isminin ne olacağı, kaç günde bir çıkarılacağı, hangi matbaada bastırılacağı, gazetenin mesuliyetini deruhte eden sahibi veya müdürünün her sayının bir nüshasını imzaladıktan sonra Matbuat Müdürlüğüne kontrol için getirmesi ve diğer nüshaları da altta imzalı olarak bastırması gibi uygulamaya dönük kurallar yer almaktadır bkz. BOA, A.)DVN. MKL 5/9; *Düstur*, Tertip 1 C. 2, Matbaa-i Amire, [İstanbul], 1289, s. 220-221.

gerektiği hakkında Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğünden yazı gönderilmiştir.²⁴ Buna karşılık 17 Ocak tarihli Zabtiye Nezaretinden gönderilen belgede Püsküllü Belâ isimli mizah gazetesi için ruhsat talep eden Osmanlı tebaasından olan, 30 yaşını doldurduğu anlaşılan ve sicili temiz bulunan Hüseyin Hüsnü'nün çıkarmak istediği dergiyi bir matbaada ücretli şekilde bastıracağı tespit edilerek kendisinden alınan senet Dâhiliye Nezaretine takdim edilmiştir.²⁵ Dâhiliye Nezareti de senedi uygun görerek 24 Şubat tarihinde Püsküllü Belâ yayın hayatına başlamıştır.

Püsküllü Belâ'nın ikinci sayısındaki kısa açıklamadan anlaşılıyor ki dergi çıktığı ilk sayıyla büyük rağbet görmüştür. Buna karşın derginin fiyatının 30 paradan 20 paraya indirilmesi uygun bulunmuştur: "Püsküllü Belâ ahâli-i kirâmdan görmüş olduğu rağbet ve tevcihe rağmen ba'dema yiğirmişer paraya satılacak", devamında ise "uslûb-ı ifadesinin mümkün merteye sadegi ve selâsetine dikkat edecektir" denilerek de herkes tarafından anlaşılabilir düzeyde ve akıcı şekilde bir içerikle yayın hayatına devam edeceği mesajını vermektedir.²⁶ Mizah dergileri için toplum tarafından kabul görmenin vasıtalarından biri anlaşılır olmaktır. Mizahın taşıdığı hiciv ve eleştirinin etki göstermesi ve dergide yansıtılmak, dikkat çekilmek istenen konuların okuyucuya vurgulanması ancak anlaşılır olmakla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla dönemin eleştiriye uygun ve bu nedenle adının Püsküllü Belâ olduğunu belirten bir mizah dergisinin sade ve anlaşılır olma çabası önemli bir ayrıntıdır.

Püsküllü Belâ'da yeni çıkan bazı gazete ve kitapların tanıtımı yapılarak okuyucular bilgilendirilmektedir.²⁷ Derginin son sayısında Encam adıyla merak uyandıracak milli bir tiyatronun tefrikasına başlanıldığı duyurusu da vardır.²⁸ Ancak ilk bölümü yayımlanan tiyatro, derginin kapanmasıyla yarıda kalmıştır.

²⁴ BOA, DH.MKT. 2703/100.

²⁵ BOA, ZB 329/117.

²⁶ [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 2.

²⁷ [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 7; "Eşref'i Alınız", S. 5, 11 Mart 1325, s. 7; [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7; "Firkalar, Cemiyetler", *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 7; [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 7.

²⁸ "İhtar", *Püsküllü Belâ*, S. 7, 25 Mart 1325, s. 2.

Görsel 3 : Karikatür kitabının tanıtım reklamı

(Püsküllü Belâ, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.)

A. 2. Yöntem

Püsküllü Belâ kısa süreli bir yayın olmakla birlikte şimdiye dek içeriğine dair detaylı bir araştırma yapılmamıştır. II. Meşrutiyet dönemi basınına inceleyen araştırmalarda birkaç cümlelik bilgi veya içeriğinden birkaç yazı ve karikatür sunulan²⁹ derginin şimdiye dek kapsamlı bir analizi yapılmamıştır. II. Meşrutiyet döneminde çok sayıdaki mizah dergisi içerisinden Püsküllü Belâ'nın çalışma konusu olarak seçilmesi hem daha önce ilgili literatürdeki boşluğu doldurmak hem de dönemin olaylarını bu derginin bakış açısından görmektir. Derginin içeriği eleştirel yöntemle incelenerek özgün bir çalışma ortaya konulacaktır. Derginin sayfalarında gündeme getirdiği ve dikkat çekilmesini beklediği konular açığa çıkarılacaktır. Bunların tarihsel bağlantısı üzerinde durulacaktır. Dergide bulunan karikatürlerin tamamının çalışmada yer alması yerine göstergebilim yöntemiyle amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirli karikatürler seçilmiştir. Belirlenen karikatürler Fransız göstergebilimci Roland Barthes'in (1915-1980) düzanlam ve yan anlam kavramları doğrultusunda göstergebilim yönünden analiz edilmiş, Püsküllü Belâ'nın okuyucuya yönelik vermek istediği mesajların simgesel kodları çözümlenmeye çalışılmıştır. Barthes'e göre gösterge bağlantısal olarak gösteren ve gösterilen kısımlardan oluşmaktadır ve aralarındaki ilişki anlamlandırmayı ortaya çıkarmaktadır Barthes'in anlamlama ilkesine göre düzanlam göstergenin neyi, yan anlam ise nasıl temsil edildiğini anlatır. Düzanlam boyutu anlamlandırmada açık olan, herkes tarafından kabul gören ilk anlama gönderme

²⁹ Çeviker (1988), a.g.e, s. 132-133, 242, 372; Brummett, a.g.e., s. 65, 169; Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Grafikler Yayınları, Ankara, 2014, s. 202-203; Salih Seyhan, "II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler", *Turkish Studies*, C. 8, S. 3, 2013, s. 507-511.

yapmaktadır. Yananlam boyutu ise insanın içinde yetiştiği toplumsal ve kültürel kodları kapsadığından yorumlamaya ortaya çıkan anlamdır. Bu boyut kültürel ve ideolojik anlam taşıyan mit olgusunu oluşturur. Barthes, mit kavramının bir mesajı içerdiğini söyleyerek mitin amacının açıkça dile getirilen değil, altta yatan yapıda yer aldığını vurgulamaktadır.³⁰ Bu doğrultuda karikatürler seçilirken çalışmanın içeriğiyle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir. Örnekleme seçimi yapılırken derginin özellikle dikkat çektiği ve bu çalışmanın içeriğinde yer alan başlıklarla ilgili beş karikatür tercih edilmiştir. Çalışmada ayrıca derginin içindekiler tablosu oluşturularak sonraki araştırmacılar için bir rehber hazırlanmıştır. Bu nitelikteki araştırma yöntemlerinin kullanılmasıyla Türk basın tarihi alanına özgün bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

B. PÜSKÜLLÜ BELÂ'NIN İÇERİĞİ

Püsküllü Belâ bir buçuk ay gibi kısa bir zaman zarfında yayında kalmışsa da içeriği itibariyle muhalefet yönünü açıkça belirtmiştir. Dergide genel olarak beş farklı eleştiri konusu vardır. Bunların başında dönemin birçok mizah gazetesinin de ana argümanı olan II. Abdülhamid döneminin ileri gelen devlet adamlarına yönelik sert tutum gelmektedir. Diğer bir eleştiri konusu posta ve telgraf memurlarının çalışma şartlarının iyileştirilmesine yönelik taleplerdir. Dergide gündeme getirilen bir diğer konu Batılı devletlerin Şark Meselesi kapsamında Osmanlı hakkındaki geleneksel politikalarının II. Meşrutiyet sonrası dönemde değişikliğe uğramamasıdır. Püsküllü Belâ Batılı güçlerin Osmanlı'ya bu yaklaşımını doğru bulmamaktadır. Dergide göze çarpan diğer bir eleştiri farklı etnik ve dini gruplar arasında gündeme yansıyan birtakım sosyal olaylardır. Dergideki son eleştiri konusu ise askeriyedeki tensikatlara ilgilidir. Dergide bu konulardaki yazılar ilgili karikatürler eşliğinde incelenecektir.

B. 1. Eski İktidarla Hesaplaşma

II. Meşrutiyet'in ilanının ilk aylarında mizah dergilerinin içeriklerinde sert şekilde eleştirdikleri konuların başında II. Abdülhamid dönemi devlet adamları gelmektedir. 31 Mart Vak'ası yaşanana kadar geçen süreçte mizah dergileri II. Abdülhamid yerine hedeflerine devr-i sabık ricali denilen II. Meşrutiyet öncesi dönemde padişahın yakınında bulunmuş kişileri almıştır. Genel siyasi konjonktür II. Abdülhamid eleştirisine uygun olmadığından ona yöneltilen tepkiler çevresindekilere yöneltilmiştir. Püsküllü Belâ da benzer şekilde sayfalarında bu yönde eleştirilerde bulunmaktadır. Derginin daha ilk sayısında II. Abdülhamid iktidarında öne çıkan bazı kişilerin tutuklandıktan sonra Büyüka'da oturmak koşuluyla serbest kalmalarıyla alakalı göndermede bulunan bir eleştiri yer almaktadır. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'in yakın çevresindeki devlet adamlarından Selim Melhame 28 Temmuz, Arap İzzet Paşa 2 Ağustos tarihlerinde yurt dışına kaçmıştır. Eski serhafiyelerden Kabasakal Mehmed Paşa Bursa'da tutuklanmış ve Fehim Paşa halk tarafından linç edilerek öldürülmüştür.³¹ Eski devlet adamlarından bazılarının yurt dışına kaçması üzerine diğer devr-i sabık ricalinin firarlarını önlemek için 5 Ağustos'ta Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa, eski Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa, eski Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa, eski Harbiye Nazırı Serasker Mehmed Rıza Paşa, Tophane Müşiri Zeki Paşa eski Şehremini Reşid Paşa, Mabeynci Mehmed Ragıp Paşa gibi isimler tutuklanarak Zaptiye Nezaretine gönderilmiştir. 4 Eylül tarihinde ise Büyüka'da oturmaları şartıyla bu tutuklular serbest bırakılmıştır. II. Meşrutiyet öncesi dönemde Jön Türklerin büyük eleştiride buldukları Şeyh Ebü'l-hüda da adaya gönderilen önemli bir isimdir.³²

³⁰ Ufuk Bircan, "Roland Barthes ve Göstergibilim", *SBARD*, S. 26, 2015, s. 20, 23-27.

³¹ Emre Gör, Sultan II. Abdülhamid'in Mabeyn İkinci Kâtibi Arap İzzet Paşa, *DBY*, İstanbul, 2020, s. 99, 104-107.

³² *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909*, *YKY*, İstanbul, 2018, s. 134.

II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi

Devr-i sabık ricalinin Büyükada'ya nakledilmeleriyle alakalı eleştiri yazısında Büyükada'yı insansılaştırarak konuşturmak şeklinde bir yöntem takip edilmiştir. Yazıda II. Abdülhamid dönemi "devr-i menhus istibdâdın gayet elim ve buhranlı zamanları" olarak adlandırılır. O dönemde hürriyet fikrine sahip olanların sürgün maksadıyla gönderildiği ada için Püsküllü Belâ "Sizin evlâd-ı vatana ettiğiniz bu gibi hizmetleri herkes takdir eder ve elbet bu hâl sizin için bir şereftir" demektedir. Yine ada "vatan" olarak tanımlanmakta ve onun havasını soluyan edip ve şairlerin saatlerce manzarasını seyrettiği anlatılmaktadır. Büyükada'nın önemi bu şekilde belirtildikten sonra Püsküllü Belâ'nın asıl eleştirisi ortaya konulmaktadır. Ada kendisinin "çıyan yuvası" hâlini aldığı, oraya yerleşen istibdat döneminin ileri gelenleri yüzünde harap duruma düştüğünü anlatmaktadır. "Şüheda-i hürriyet" böyle "habislerin şeytânât ve müfsidât"ın varlığından rahatsızlık duymaktadır. Adaya gönderilen II. Abdülhamid ricali ada için bir lekedir.³³ Bu şekilde Püsküllü Belâ, II. Abdülhamid devrinde öne çıkan isimlerin idam edilmeleri yerine Büyükada'da ikamet etmek koşuluyla serbest bırakılmasına tepki göstermektedir. Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesi için mücadele etmişlerin bu durumdan rahatsız olduğu gibi bu yolda ölenlerin ruhlarının da azap çektiği vurgulanmaktadır.

Büyükada'da tutuklu devr-i sabık ricali hakkındaki gelişmelere kayıtsız kalmayan dergi onlara yönelik eleştirilerini sonraki sayılar da sürdürmektedir. Müdafaalarında istedikleri gibi kalem oynatıp adeta haklı olduklarını bile iddia ettikleri, onlara bu cesareti ceza almayıp yaptıklarının yanlarına kâr kalacağı düşüncesinin verdiği söylenmektedir. Püsküllü Belâ tutuklularla ilgili hükümet tarafından kararın açıklanmamasını devr-i sabık ricaline cesaret verdiği görüşündedir. Ancak "hakkı aramak, hakikati meydana çıkarmak için haksızların, bin türlü hud'a ve yalan ile milleti iğfâl etmeğe çalışan hâ'inlerin başına (Püsküllü Belâ) olmak vazifemizdir" diyerek Büyükada tutuklarını gündemde tutacaklarını ifade etmektedir.³⁴

Anlaşıldığı üzere dergi bahsi geçen tutukluların cezasının derhal verilmesi gerektiği kanaatindedir. Süre uzadıkça bu isimlere duyulan nefret artmakta ve sabırlar zorlanmaktadır. Dergi bu konuyu sürekli sayfalara taşıyarak toplumu da bu yönde kanalize etmeye çalışmaktadır. II. Meşrutiyet dönemi mizah dergileri meşrutiyetin ilanından 31 Mart Vakası'na kadar olan süreçte siyasi konjonktür gereği hedeflerine II. Abdülhamid'den ziyade onun yakın çevresini koymaktadır. Padişahı "istibdad" yönetimine sürükleyen o dönemin devlet ricali ve hafiyeleridir. Dolayısıyla asıl cezalandırılması gerekenler de onlardır. Aradan geçen süreye karşın Meclis-i Mebusan'dan bunlarla ilgili karar çıkmamış olması Püsküllü Belâ'nın tepkisini çekmektedir. II. Abdülhamid döneminin simgelerinden olan hafiye teşkilatı ve jurnalcılık II. Meşrutiyet sonrasında ortadan kaldırılmış olsa da bilinen hafiyelerin bazılarının serbestçe dolaşmalarına müsaade edilmesi eleştiri konusu yapılmaktadır:

"Yine eskiler etmekte tekessür

Eden yok mu bunu âyâ tefekkür

Nice jurnalciler şık şık gezerler

Görenler bunları candan bezerler"³⁵

³³ "Büyükada ile Mülakat", *Püsküllü Belâ*, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 3.

³⁴ "Büyükada ile Mülakat", *Püsküllü Belâ*, S. 3, 25 Şubat 1324, s. 2-3.

³⁵ Âkıl, "İstimdad", *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 2.

Püsküllü Belâ “istibdad” dönemini hatırlatan gerek devlet ricalinin gerekse jurnalcilerin cezalandırılmamasının halkta hayal kırıklığı yarattığı ve meşrutiyete olan inancın zedelenmesine sebep olduğu kanaatindedir. Derginin ilerleyen sayılarında bu konu gündemde tutulmaktadır. II. Meşrutiyet’in ilanına karşın istibdadın izlerinin silinmediği ve o dönemin jurnalcilerinin cezalandırılmadığı eleştirisine yer verilmektedir. II. Meşrutiyet öncesinde istibdat döneminde Osmanlı milletinin kalbinde zehirli tırnaklarıyla onulmaz yaralar açılmış, istibdat salgın veba gibi her yeri yok etmiştir. II. Meşrutiyet ilan edilmiş ancak sorunlar çözülememiştir. “İstibdâd kimdir, nedir? Sûaline nasıl bir cevâb verilmek lâzım geleceğini acaba kim düşündü, kim hatırladı? Birkaç kimse, yahud hiç.” Püsküllü Belâ “istibdad” kavramına bir “vücûd-ı maddî” bularak “bu millet-i mazlûmenin intikâmını almamız” demektedir. Derginin kast ettiği ise o dönemin devlet ricalinin olduğu açıktır. Nitekim okuyuculara şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Ey millet-i mazlûme! İstibdâd diyerek gökte bir afet aramayalım. Tarif ettiğimiz istibdâd, aramızdaki insan kıyafetli köpekler, alçaklardan başka bir şey değildir. Bunlar bizi yaktılar, kavurdular, bizi besleyen vatanımızı düşmânlarımıza verdiler, Âba ve ecdâdımızı, şühedâmızı ağyârın pâ-yi hakaretleri ile çiğnettiler [...] En sonra da dinimize, peygâberimize de hakaret ettiler. [...] Biz bunları el’ân bu memlekette açtıkları yaraların üzerinde gezdiriyoruz. Peygamber buna razı değil. Vatan bunları kabul etmiyor.” Püsküllü Belâ bu açıklamalardan sonra da bahsi geçenlerin hak ettikleri şekilde cezaya rağmen halen cezalandırılmadıklarından yakınmaktadır. Ancak milletin onları asacak ağacı ve boyunlarına geçirecek yağlı ipi hazırladıkları ve artık beklenilmemesi gerektiği, bunları affetmenin gaflet anlamına geldiği vurgulanmaktadır. Dergi bu noktada hürriyeti Allah’ın bahsettiğini, askerinin de buna vasıta olduğunu belirterek halkın dini duygularını harekete geçirmeye yönelik bir yorum da yapmaktadır. Darağacında sallandırılacak olan jurnalcilerin padişahı dine, peygamberine hizmetten alıkoyanlar oldukları açıklanmaktadır.³⁶ Dergide devr-i sabık devlet adamlarının idaresine ilişkin kısa fıkralar da yer alarak “istibdad” dönemi eleştirilmektedir.³⁷

Bu başlıkla ilgili seçilen amaçlı örneklem aşağıdaki karikatürdür:

Görsel 4: “(Adada gazeteci)

³⁶ Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 2-3.

³⁷ “Akvâl-i Zarife”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 7; “Akvâl-i Zarife”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.

-Efendim! gazetesi tarafından geldim.

-Çok memnun oluyoruz. Matbuatın tesiri, bahusus ceride-i ferideniz efendim inşallah yakında tesir gösterecektir. Kusura bakmayınız. Müdür beye cümlemiz arz-ı ihtiram ederiz.

Ebü'l-Hud'a: Vah ben de dua edecek.”

(Püsküllü Belâ, S. 3, 25 Şubat 1324, s. 5.)

Karikatürde gösteren olarak Büyükada'da tutuklu olan devr-i sabık ricali ve onlarla konuşan yüzü siyah maskeli biri yer almaktadır. Gösterilen ise Büyükada tutuklularının durumudur. Düzanlam açısından karikatürde tutuklanıp Büyükada'ya sürgün edilen devlet adamlarının keyifli olduğu görülmektedir. Yüzü saklanmış ama koltuğunun altına sıkıştırılmış gazeteden ve karikatür açıklamasından anlaşılacağı üzere bir gazete temsilcisi de onlarla beraberdir. Tutuklulardan biri bir keseyi gazete temsilcisine uzatmakta diğeri de almaktadır. Elleri havaya açılmış şekilde dua eden kişi ise Ebü'l-hüda'dır. Yananlam boyutuyla bazı gazetelerin Büyükada tutuklularından aldıkları para karşılığında onların lehine algı yaratacak haberler yaptıkları iddiası Püsküllü Belâ'da tarafından gündeme getirilmektedir. Tutuklularla ilgili beklenen ölüm cezalarının verilmemesi ve sürenin uzatılması dergiye göre toplumda bir rahatsızlık yaratmıştır. Büyükada tutuklularının bazı gazetelere verdikleri rüşvetle toplumsal algıyı değiştirmeye yönelik haberler yaptırdıkları Püsküllü Belâ tarafından iddia edilmektedir. Şeyh Ebü'l-Hüda'nın "Hud'a" şeklindeki yazımı ise dergi tarafından onun hilekâr olduğu yorumuna yönelik sembolik bir isimlendirmedir. Dergide özellikle ona yönelik eleştiriler öne çıkmaktadır. Ebü'l-hüda'nın 28 Mart 1909'daki vefat haberi dergide yer bulmaktadır. Ebü'l-hüda'yı olumsuz şekilde anlatan yazıda onun ölüm haberiyle içi kan ağlayıp meyas ve mahzun olanlara alaycı bir şekilde baş sağlığı dilenmektedir. Noktalı şekilde bırakılıp isimleri verilmese de derginin içi kan ağlayan şekilde kast ettiklerinin II. Abdülhamid ve o dönemin bazı paşaları ve beyefendileri olduğu anlaşılmaktadır.³⁸

B. 2. Posta ve Telgraf Memurlarının Sıkıntıları

Püsküllü Belâ'nın içerdiği eleştiri konuları arasında Posta ve Telgraf Nezaretindeki düzenlemeler de vardır. Dergi bu konuyla alakalı birçok yazıyı sayfalarında paylaşarak posta ve telgraf memurlarının durumunu gündeme taşımaktadır. Dergi posta idaresinin işleyişindeki bozukluktan rahatsızdır. Dergideki bir muhaverede posta idaresinin işine akıl ermediği, kurumun bat pazarından³⁹ hiçbir farkı kalmadığı, posta idaresinin işlerinin düzelmeyeceği, alt kademe posta memurlarının ezildiği gibi söylemler yer almaktadır.⁴⁰ Dergiye birkaç sayı sonra bir posta ve telgraf memuru tarafından gönderildiği anlaşılan mektupta da memurların maruz kaldıkları olumsuz durumdan yakınılmaktadır. Posta ve telgraf memurlarının diğer memurlara göre çok az maaş aldıklarından şikâyet edilmektedir. İstibdad döneminde nişanlar, rütbelere, ikballer dağıtılırken posta ve telgraf memurlarının aklıktan can çekiştikleri hâlde, II. Meşrutiyet'ten sonra da çalışma koşulları iyileştirilmeyerek mevcut durum devam etmiştir.⁴¹ Püsküllü Belâ da mektubu yayımlayarak posta ve telgraf memurlarının durumuna yetkililerin dikkatini çekmek istemiştir.

³⁸ "Ebü'l-hüda Efendi Vefat Etti", *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 6.

³⁹ Kullanılmış veya eski eşyaların alınıp satıldığı çarşı veya pazar.

⁴⁰ "Posta Garaibinden", *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 6-7.

⁴¹ A. F., "Ümidden-Figane", *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 6.

Bir sonraki sayıda bu kez “Bir Postacı” adıyla yayımlanan başka bir mektupta posta ve telgraf memurlarının üzerlerindeki sefaletin devam ettiği ve bunu önleyici hiçbir çalışmanın yapılmadığı anlatılmaktadır. Her gün basında posta ve telgraf ıslahatı hakkında birçok makale yazılmasına karşın yetkililerin duruma kayıtsız kalması sorgulanmaktadır. “Sabahtan akşama kadar yarı aç yarı tok ayak üstünde mütemadiyen sefilâne bir surette çalışmağa mahkûm bulunan zavallı posta memurları”nın durumuna sessiz kalınmasına “İnsaf edin!.. Bakın bizde adalet gözetiliyor mu?” denilerek tepki gösterilmektedir. Mektuba cevap veren Püsküllü Belâ da ne denirse denilsin dinleyecek olmadıktan sonra bir anlam ifade etmediğini Ziya Paşa’nın “Bir yerde ki yok nağmeni takdir edecek gûş/ Tazyi-i nefes eyleme! Tebdil-i makam et” dizesiyle anlatarak posta ve telgraf memurlarına “İşte buna göre!.. Gelecek sefer daha yüksek perdeden başlamalı!..” demektedir.⁴²

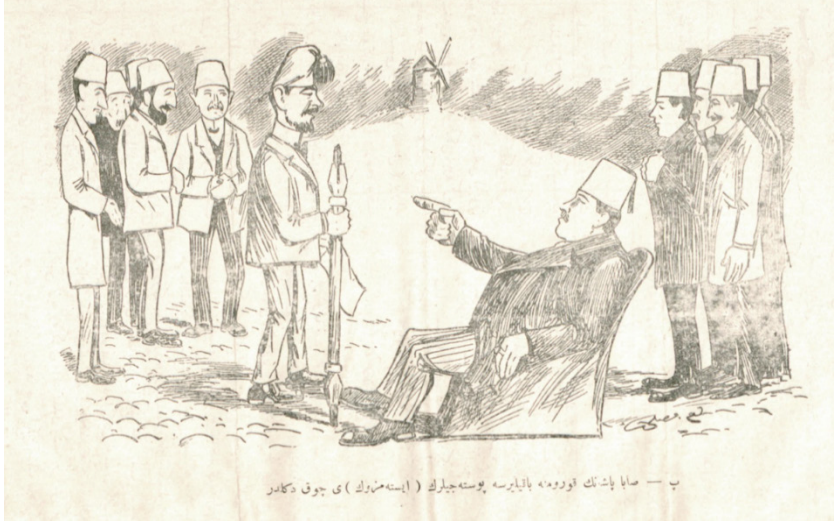
Derginin hemen her sayısında posta ve telgraf memurlarının sıkıntılarına dikkat çekilmektedir. Dergideki bir yazıda posta ve telgraf memurluğuna tayin olunanlardan kefalet istendiği bilgisi paylaşılmaktadır. Babadan kalma bir dükkân veya arsayı haciz göstererek bu kefalet temin edilebilmektedir. Bunu kayıt ettirmek için kefalet kalemindeki görevlinin işi aksattığı ve ağırdan aldığı ve bu durumun haftalarca sürdüğü belirtilmektedir. Ancak ilgili kişiye rüşvet verildiğinde işler hızlı bir şekilde tamamlanmaktadır. Bu şikâyeti dile getiren yazıda posta ve telgraf idaresinde birkaç “haşerât”ın istibdad döneminde rüşvetle iş gördükleri hâlde devr-i hürriyette bile rüşvete devam ettiğinden yakınlarak yetkililerin dikkati çekilmektedir. Püsküllü Belâ ise bu yazıya verdiği cevapta yetkililerin bu işi düzelterek basirete malik olmadığı vurgusu yapmaktadır.⁴³

Yetkililerin sessiz kaldığı ve görmezden geldiğini iddiasına karşın Püsküllü Belâ’nın son sayısında doğrudan Mebusan Meclisi’ne hitaben “Posta ve Telgraf Memurlarına Âid Kadro İçün” başlığıyla uzun bir açık mektup yayımlanmıştır. Mektup bu kez bir posta memuru tarafından değil derginin yazarlarından biri tarafından yazılmıştır. “Allah için merhamet!..” şeklinde başlayan mektupta duygu yüklü cümlelerle posta ve telgraf memurlarının acıklı ve perişan hâli, ailelerinin düştüğü sefalet uzun uzadıya anlatılmaktadır.⁴⁴ Derginin posta ve telgraf memurlarının çalışma şartlarının düzeltilmesiyle ilgili toplumsal bir farkındalık yaratma çabası her sayıda bu konuya yer vermayla sürdürülmüşse de 31 Mart Vakası ile akamete uğramıştır. Bununla birlikte emekçi bir meslek grubuna yönelik kamuoyu oluşturma ve idarecilerin dikkatini çekme amacı II. Meşrutiyet’in ihtiva ettiği adalet kavramı doğrultusunda önemli bir yayın politikası olmuştur. Bu başlıkla ilgili örneklem aşağıdaki karikatürdür:

⁴² Bir Postacı, “İktidar ile Kadem”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 6.

⁴³ “Telgraf Muhabirimizden”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 6

⁴⁴ Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 7, 25 Mart 1325, s. 2-3.

Görsel 5: “P- Saba Paşa’nın kurumuna bakılırsa postacıların (istemezük) i çok değildir.”

(Püsküllü Belâ, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 5)

Karikatürde gösteren olarak dönemin Kamil Paşa hükümetinin uzman olarak Mısır’dan getirip Posta ve Telgraf Nezaretinin ıslahı için rapor hazırlayan Saba Paşa görülmektedir. Karşısında ise başındaki fesin püskülü öne sarkmış biri dikilmektedir. Çevrede bulunan diğer kişiler ise onları izlemektedir. Gösterilen Posta ve Telgraf Nezareti memurlarının içinde bulunduğu olumsuz koşullardır. Düzenlam boyutuyla makam koltuğunda oturan Saba Paşa’nın vaziyeti gösterilmiştir. Karşısında duran kişinin bir elinde kaleme benzer sivri bir nesne diğer elinde ise bir kâğıt bulunmaktadır. Betimlemeden anlaşılacağı üzere Paşa’nın karşısındaki bu kişi Püsküllü Belâ’yı temsil etmektedir. Yananlam olarak karikatürde Saba Paşa’nın göreve geldiği nezareti düzeltmediği ve memurların çalışma koşullarını iyileştiremediği anlatılmaktadır. Karikatür açıklamasında belirtildiği gibi bu vaziyet posta memurları arasında huzursuzluğa sebep olmaktadır. Osmanlı tarihinde yeniçeri askerlerinin “istemezük” deyip kazan kaldırıp isyan etmeleri genelde üst düzey bürokratların görevden alınmaları veya öldürülmeleri ile sonuçlanmıştır. “İstemezük” simgesiyle Saba Paşa’nın oturduğu koltukta fazla kalmayacağını ve Püskülü Belâ’nın da yayın politikası olarak posta memurlarının tarafında olduğunu anlatmak istemektedir.

B. 3. Değişmeyen Şark Meselesi

Püsküllü Belâ’nın yayın içeriğinde eleştiri konusu edilen bir mesele Batılı devletlerin Osmanlı politikası hakkındadır. “Derd çok, hemdert yok” denilerek II. Meşrutiyet’in ilanından dolayı Osmanlı Devleti’ne dostça barış için uzanan ellerin bugün can almak için boğazına sarıldığı anlatılmaktadır. Püsküllü Belâ bu durum için “İşte bu da siyâset icâbı! [...] mekruh politika iktizâsı” demektedir.⁴⁵ Derginin bu sonuca varmasını sağlayacak birçok olay yaşanmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından 5 Ekim’de Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, 6 Ekim’de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna-Hersek’i işgal etmesi ve aynı gün Girit Adası’nın Yunanistan’a ilhak olduğunu açıklaması gelişmeleri Batılı devletlerin Osmanlı Devleti hakkındaki politikalarının değişmediğini göstermektedir. 19.

⁴⁵ “Bugün”, *Püsküllü Belâ*, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 7.

yüzyıldan beri Avrupa güç dengesinin bir ayağı olan Osmanlı topraklarının parçalanması üzerine kurulu Şark Meselesi devam etmektedir. Avusturya-Macaristan ve Rus Çarlığı'nın Osmanlı'nın Balkan toprakları üzerindeki hâkimiyet çatışması artarak sürmektedir. Rusya'nın desteğiyle Bulgaristan bağımsızlığını ilan edip Prens Ferdinand Bulgar Çarı unvanını alınca, Avusturya-Macaristan da karşı hamle olarak Bosna-Hersek'i işgal ederek cevap vermiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilerek Meclis-i Mebusan'ın açılması ve Osmanlı Devleti çatısı altındaki etnik ve dini grupların temsil edilmesinin sağlanması gibi liberalleşme faaliyetlerine karşın Batılı büyük güçlerin geleneksel Şark Meselesi politikasının değişmediği anlaşılmaktadır. Oysa meşrutiyet taraftarlarının görüşüne göre Batılı devletler II. Abdülhamid'in otokratik yönetimi sebebiyle Osmanlı Devleti aleyhinde bir politika güdüyordu. Eğer devlet rejim olarak meşrutiyete geçer ve toplumdaki farklı gruplara yönelik liberal adımlar atarsa bu devletlerin politikası değişecekti. Ancak II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti aleyhtarı uluslararası sistemin değişmediğini acıklı bir şekilde görmüşlerdi. Nitekim bu uluslararası siyasi vaziyete ve Osmanlı topraklarının parçalanmasının devam etmesine Püsküllü Belâ tepki göstermektedir.

Osmanlı Devleti için olumsuz uluslararası konjonktüre karşı Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali üzerine Osmanlı toplumunda tepki meydana gelerek Avusturya mallarına karşı boykot protestoları başlamıştır. Ekim 1908'de Tanin gazetesinde Hüseyin Cahid'in çağrısıyla başlayan boykotta özellikle de Avusturya'dan ithal edilen fes öne çıkmıştır. İlerleyen süreçte boykot uygulanan malların sayısı artmıştır. Avusturya menşeli ürünlerin alımının durmasıyla Avusturya-Macaristan İmparatorluğu boykotun sona erdirilmesi için girişimlerde bulunmuşsa da Osmanlı toplumunda boykot çağrıları ve uygulaması devam etmiştir.⁴⁶ Boykot meselesi de Püsküllü Belâ'nın dikkat çektiği konular arasında yer almaktadır.⁴⁷ Ancak 26 Şubat 1909'da İstanbul'da Osmanlı ile Avusturya-Macaristan yetkilileri arasında bir protokol imzalanmış ve Bosna-Hersek'in işgal edildiği ekim ayından bu yana devam eden boykot sona ermiştir. Püsküllü Belâ ise taraflar arasında imzalanan protokolü ve boykotun sona ermesini eleştirmiştir. Konuyla alakalı örneklem aşağıdaki karikatürdür:

Görsel 6: "Yaşasın Protokol"

(Püsküllü Belâ, S. 3, 25 Şubat 1324, s.1.)

⁴⁶ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909, s. 165-168.

⁴⁷ [Başlıksız], Püsküllü Belâ, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 7.

II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi

Karikatürde gösteren olarak Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph ve Osmanlı Sadrazamı Hüseyin Hilmi Paşa görülmektedir. Gösterilen boyut Osmanlı'da Bosna-Hersek'in işgali üzerine Avusturya-Macaristan aleyhine başlatılan boykotun anlaşmayla sona ermesidir. Düzenlam olarak karikatürde Avusturya-Macaristan İmparatoru Joseph ile Osmanlı Sadrazamı Hüseyin Hilmi Paşa'nın bir masa etrafında içki tokuşturduğu görülmektedir. İkisinin de yüz ifadesinden gayet mutlu oldukları anlaşılmaktadır. Önlerinde duran tabaklarda ise kendi dillerinde yazılmış "protokol" yazısı bulunmaktadır. Yananlam boyutuyla karikatürde Hüseyin Hilmi Paşa hükümetinin Avusturya-Macaristan ile anlaşarak boykotun sona erdirilmesine yönelik tepki vardır. Yemek masasındaki tabakta "protokol" yazısı sembolik olarak taraflar arasında imzalanan anlaşmaya atıf yapmaktadır. Protokol yemeği yenmiş ve ardından içkiler içilmektedir. Püsküllü Belâ Hüseyin Hilmi Paşa'nın bu anlaşmadan memnun olmasına karşın Osmanlı toplumunu rahatsızlık duyduğunu anlatmak istemektedir. Dergiye göre Osmanlı hükümeti bu protokolü imzalayıp boykotu sona erdirmekle Bosna-Hersek meselesinde geri adım atmış ve işgali kabullenmiştir.

B. 4. Toplumsal Ayrışmalar

Püsküllü Belâ'nın içeriğinde toplumsal ayrışmalara dikkat çeken yazılar mevcuttur. Dergide özellikle Osmanlıcılık anlayışının etkili olduğu ve Osmanlı toplumunu oluşturan farklı etnik ve dini gruplar arasında birliktelik ve yakınlaşma duygusunun oluşması gerektiği görüşü hâkimdir. Ancak meşrutiyetle birlikte beklenen birleşme sağlanamamıştır. Püsküllü Belâ büyük umutlarla ilan edilen II. Meşrutiyet'in beklenen özgürlük ve toplumsal birleşmeyi sağlayamamasında siyasi istikrarsızlığın etkili olduğu görüşündedir. Bu durumun sorumlusu olarak da Meclis-i Mebusan görülmektedir. Mebuslar meşrutiyetin gereklerini sağlayacak kararları alamamaktadır:

"Acaba kavga mıdır hürriyet

Bu mudur maksad-ı meşrutiyet

Bu sizin hâliniz ârifâne uzak

Bize kurmaktasınız sanki tuzak"⁴⁸

Hâlbuki 1909'a (1325) girilen yeni yılda milletin kazanılan hürriyetin ve meşrutiyetin asil bundan sonra eserlerini görmek istedikleri vurgulanmaktadır.⁴⁹

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından arka arkaya birçok gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Basında yaşanan patlamanın bir benzeri cemiyet ve kulüp statüsündeki sivil toplum yapılanmalarında da görülmüştür. Her meslek ve alanla ilgili teşekküller meydana çıkarak kamusal hayata girmiştir. Ancak bu durum Püsküllü Belâ'ya göre toplumsal bölünmeyi hızlandırmaktadır. Yaşanan bu olumsuz durum dergide bir şiirle dile getirilmektedir:

"Pek çoğaldı cemiyetler, kulüpler,

Bu sayede hepimiz olduk ahrar.

[...]

⁴⁸ A. L., "Muharrirler", *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 3.

⁴⁹ A. T., "Sal-i Cedid Münasebetiyle", *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 6.

Bu gidişle hâlimizdir çok bettir,
Zannederiz cemiyetle iş biter!.
Cemiyetten maksat ise ittifak,
Günden güne artıyor bizde nifak!..
Şehrimizde kulüplerdir hesapsız!
İşimizdir kulüp yapmak yalnız.
Her bir kavme mülkümüzde kulüp var,”

Bu dizelerin ardından şiirde Tatar, Arap, Kürt, Arnavut, Çerkes gibi grupların kendilerine ait cemiyet ve kulüpleri olduğu gibi hamal, esnaf, memur ve hatta dilencilerin bile bu furyaya katıldığı belirtilmektedir.⁵⁰ Püsküllü Belâ, II. Meşrutiyet ile oluşan özgürlük ortamında Osmanlı toplumu içerisindeki farklı etnik grupların kendilerine ait sivil toplum yapılanmaları kurmasını Osmanlılık anlayışına aykırı görmektedir. Nitekim derginin yayımlandığı sırada meydana gelen bir asayiş olayının kısa süre içerisinde belli bir etnik gruba yönelik hareket olduğu söylemiyle şiddetle alevlenmesi, Püsküllü Belâ'nın da dikkat çektiği üzere, II. Meşrutiyet'in ittihad kavramının henüz toplumun idrakine yerleşmediğinin göstergesi olmuştur.

Beyoğlu'nda birkaç Rum vatandaşın kendi aralarında kavgasıyla başlayıp ardından polisin müdahalesiyle kavganın Rum vatandaşlarla polisin arasındaki bir meseleye dönüşüp büyümesi İstanbul'da büyük bir infiale neden olmuştur. Yüzlerce Rum vatandaşın toplanması üzerine askeri bir müfreze olay yerine gelip kalabalığı dağıtmak için havaya ateş açınca işler daha da büyümüştür. Rum basınının ileri gelen gazetesi Proodos, olayı devletin askerinin Rum vatandaşlara kurşun attığı ve bir kısmını yaraladığı şeklinde basına yansıtarak meseleyi farklı boyuta taşıyarak alevlendirmiştir. Ardından bu olay gerek Osmanlı gerekse Rum basınında tartışılmaya ve çeşitli gösterilere sebep olmuştur.⁵¹ Püsküllü Belâ konuyu sayfalarına taşıyarak “Proodos ve hempalarının” ilgili olayı kendi fikirlerine göre yansıtmaya gayret ettiğini ancak polis teşkilatının onların keyfine kurban edilemeyeceği görüşündedir. “Proodos lakırdıyı söylerken kulaklarını tıkar, ne söylediğini işitmez” şeklinde nitelediği gazetenin “hilekârâne” söylemlerde bulunduğunu vurgulamaktadır. “Proodos hiç saklamadan, utanmadan meseleyi büyötmek istiyor. (Yine Bir Yamyamlık” diye tavsif ediyor!” diyerek Proodos'un olayı kasıtlı şekilde Rumların öldürüldüğü şeklinde topluma yansıtmasına ve Osmanlılık anlayışının bozulmasına yönelik ifadelerine tepki göstermektedir.⁵² Püsküllü Belâ yaşanan olaya ilişkin polisin vazifesinin asayiş olaylarına müdahale etmek ve suçluları yakalamak olduğu ve Proodos gazetesinin polisin vazifesini yapmasını manipüle ettiği görüşünü karikatürler üzerinden de okuyucusuyla paylaşmaktadır. Konuyla ilgili örneklem aşağıdadır:

⁵⁰ Servet, “Cemiyetler, Kulüpler”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 3.

⁵¹ II. Meşrutiyet'in İlk Yılı 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909, s. 318-319.

⁵² Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 2.

II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi

Görsel 7: “-Galatasaray Vukati-

-İşte rahat rahat gidiyor. Niçün öyle itiyorsun? Ne hakkın var!

-Palikaryalar-

-Bırakacaksınız! Alacağız. Birçok gürültü, edepsizliklerden sonra bir avcı neferi “bom” diye havaya bir kurşun sıkınca, sıçan deliği bin paraya!-

(Püsküllü Belâ, S. 6, 18 Mart 1325, s. 4.)

İki kısımdan meydana gelen karikatürün gösteren boyutunda sağ tarafta bir suçluyu götürülen bir polis görülmektedir. Sol tarafta ise bir polis merkezi önünde toplanmış kalabalık bir grup bulunmaktadır. Gösterilen boyut Beyoğlu’nda meydana gelen polis ve Rum vatandaşlar arasındaki meseledir. Düzenlam olarak karikatürde bir polisin suçlu gördüğü bir Rum vatandaşı kolundan tutup zorla götürmekte olduğu görülmektedir. Ancak polisin bu şekildeki tavrı çevredeki Rum vatandaşlardan tepki görmüştür. Ardından Beyoğlu polis merkezi önünde toplanan Rum vatandaşlar polis aleyhinde gösteriyeye başlayarak tutuklanan kişinin serbest bırakılmasını istemiştir. Ancak karikatür açıklamasında yazdığına göre taşkınlıkları bir askerin havaya ateş açıp dağılmasıyla sona ermiştir. Yananlam boyutuyla Püsküllü Belâ’nın sayfalarına taşıdığı bu karikatür olayın Rum basınında anlatıldığı gibi gerçekleşmediğini vurgulamaya yöneliktir. Polisin görevi ve taşıdığı sorumluluğu gereği gerektiğinde gözaltı yapabileceği ve kendisine yönelik direnişi kırmak için de zor kullanabileceği belirtilmektedir. Polisin bir asayiş olayı üzerine Rum vatandaşı zorla gözaltına almasının Rum vatandaşlara yönelik kasıtlı bir hareket olduğu ve olayları yatıştırmak için gelen askerlerden birinin havaya ateş açılmasının Rumları öldürmek için yapıldığı iddialarının doğruluk değeri taşımadığı anlatılmak istenmektedir. Meselenin Rumlara yönelik baskı ve şiddet olayı olduğu yorumlarından dolayı Rum basını sorumlu tutulmaktadır.

B. 5. Askeri Tensikat

Püsküllü Belâ’nın içeriğindeki son başlık askeri tensikatla ilgilidir. Dergide II. Abdülhamid döneminde alaylı diye tabir edilen ve padişaha sadakat ölçüsünde ordu içerisinde hızlı şekilde yükselen subaylara eleştiri getirilmektedir. Devr-i sabıkta torpil ve kayırmayla hak etmediği hâlde sınavlardan geçen ve rütbe alanların askeri bilgiden mahrum oldukları iddia edilmektedir. Bir muhavere ile durumu fıkralaştırılan dergi, ordu içinde liyakatsiz

yükselişi sert şekilde eleştirmektedir. Askeri imtihanlarda yapılan mülakatlarda askerlikten anlamayan kişilerin torpille askeri sınıfa girmesi ve yükselmesine tepki gösterilmektedir: “Bunların yalnız isimleri asker. Yoksa askerlik nerede!.. Bunlar nerede!.. Askerliğin fevkinde hiçbir şân ve şeref olamaz. Fakat o şeref bunlardan ne uzak!”⁵³ II. Meşrutiyet sonrasında askeri kesimde yapılan düzenlemeler yeni sorunlara yol açmıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti ordu içerisinde padişaha bağlılığı bilinen üst rütbeli subaylar aleyhinde uygulamaları gündeme getirmiştir. Haksız yere askeri rütbe alarak yükselenlerin tespit edilmesini öngören Tasfiye-i Rütbe-i Askeriye Kanunu hakkında çalışmalara başlamıştır. İttihad ve Terakki Cemiyeti yanlısı mektepli genç subaylar ile alaylılar arasında çekişmeler ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanını izleyen aylarda ordu içerisindeki mektepli-alaylı subay çatışması artacak ve yapılan tensikatla alaylı subayların bir kısmı tasfiye edilecek veya rütbesi tenzil edilecektir. Asker arasında artan hoşnutsuzluk ise 31 Mart Vakası’nın patlak vermesinde önemli etkenlerden biri olacaktır.⁵⁴

Derginin ordu içindeki adaletsiz yükselişi karikatürize ettiği örneklem aşağıdadır:

Görsel 8: -“Azizim! 317’de çıktım... sayesinde her sene iki terfi. Derken kaymakam oldum. Lakin bu ne belâdır! Tasfiye-i rütbe. Şimdi ne olacak? Böyle tenzil ile mülazım olarak halk yüzüne nasıl çıkacağım?!”

-Öyle ya küçük beyler! Zaten bazılarınız dünyaya kolağası geliyor! Hudutların karlı tepelerinde, Arabistan’ın kızgın çöllerinde bu kadar dolaştım da hâlâ mülazımım. Yavrum biz de 317’liyiz!..”

(Püsküllü Belâ, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 8.)

⁵³ “Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan”, *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 3, 6. Midhat, “Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan”, *Püsküllü Belâ*, S. 3, 25 Şubat 1324, s. 6-7.

⁵⁴ Alkan, a.g.e., s. 124-126.

Karikatürde gösteren olarak kıyafetlerinden asker oldukları anlaşılan üç kişi bulunmaktadır. Oldukça genç resmedilmiş iki kişi kendi aralarında konuşmaktadır. Hemen arkalarında ise fiziki olarak daha büyük görünen başka biri durmaktadır. Gösterilen olarak ordu içindeki mektepli-alaylı çatışması gündeme getirilmektedir. Düzanlam olarak kendi aralarında konuşan iki genç subayın yüzlerindeki ifadeden hoşnutsuz oldukları görülmektedir. İkisinin kıyafetleri de şık ve göğüslerinde madalyalar yer almaktadır. Arkada duran asker ise daha iri gözükmekle birlikte kıyafeti diğerleri gibi şık değildir. Yüz ifadesinden onun da hoşnut olmadığı anlaşılmaktadır. Yananlam boyutuyla bu karikatürde torpil ve kayırmayla ordu içindeki hızlı yükselişe tepki gösterilmektedir. Konuşan ikilinin karikatür açıklamasından anlaşıldığı üzere ismi paylaşılmayan bir kişinin sayesinde her sene iki terfi alarak askeri rütbesini yükseltmiştir. Ancak hazırlanan yeni kanunla torpil ve kayırmayla yükselenlerin rütbelerinin geri alınacağı haberi onları sarsmıştır. Karikatürdeki üçüncü kişi ise onlarla aynı dönem mezunu olduğunu belirtmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde görev yapmasına karşın onların rütbesine erişemediğini söyleyerek tepkisini göstermektedir. Püsküllü Belâ bu karikatürle hazırlanan askeri kanunun orduda rütbe ve terfilerde adaletin sağlanması için gerekli olduğu yorumunda bulunmaktadır.

SONUÇ

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet Osmanlı için yeni bir dönemi işaret etmiştir. Yeniden başlayan meşruti sistemden toplumun hemen her kesimi büyük beklentiler içerisine girmiştir. Ancien Régime olarak görülen II. Abdülhamid'in otokratik sistemi yerine meşrutiyet kavramının içini dolduran özgürlük havası toplumu sarmıştır. Basın üzerindeki baskı ve sansür mekanizmasının kalkması, özellikle mizah dergilerinin yayımlanmasındaki yasağın sona ermesi neticesinde Osmanlı basınında birçok mizah yayını ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Püsküllü Belâ olmuştur. Yaklaşık bir buçuk ay boyunca yayına devam eden ve ancak 7 sayı çıkabilen dergi buna karşın zengin içeriğiyle dikkat çekmiştir.

Bu çalışmada Püsküllü Belâ'nın analizi yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular göstermektedir ki dergi özellikle II. Abdülhamid'in otokratik iktidarındaki devlet ricalinin cezalandırılması meselesine ağırlık vermiştir. Padişahı doğrudan hedefine almamakla birlikte Büyükada'da tutuklu bulunan zevatın idam edilmesi yönünde toplumda yönlendirmede bulunmaya çalışmıştır. Tutukluluk hâllerinin devamlılığından ümitlenerek bazı gazetelerde kendi lehlerine haberler yaparak karşı kamuoyu yaratmakta oldukları iddiası Püsküllü Belâ'da dile getirilmiştir. Dergi bu konuya ciddiyetle eğilmiştir.

Çalışmada elde edilen diğer bir tespit ise Püsküllü Belâ'nın meşrutiyet yönetimiyle birlikte devlet kurumlarında yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamasıdır. Posta ve Telgraf Nezaretinde yapılan islahat teşebbüslerinin yetersiz olduğu görüşüyle posta memurlarının haklarının iyileştirilmesi için gündem oluşturmaya ve memurların seslerini duyurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda başta mebuslar olmak üzere devlet yetkililerini eleştirmekten de kaçınmamıştır. Bu yönüyle Püsküllü Belâ'nın hak arama ve çalışma şartlarının düzeltilmesi konularında sessiz kalmadığı anlaşılmaktadır. Yine benzer şekilde ordudaki haksız rütbe terfileri Püsküllü Belâ'nın dikkat çektiği konular arasında yer almıştır. Ordu içerisindeki adaletsiz yükselmelerin önlenmesi için çıkarılacak kanunları desteklemiştir. Çalışmada elde edilen bir tespit de derginin sadece iç siyasetle ilgili meselelerle ilgilenmemesi, dış politika konularında da görüş bildirmesidir. Batılı büyük devletlerin Osmanlı aleyhtarı politikalarını açıkça eleştirmiştir. Bununla birlikte Püsküllü Belâ kendisine göre yanlış olduğunu düşündüğü Osmanlı hükümetinin birtakım dış politika adımlarını da sayfalarında

eleştirmekten geri durmamıştır. Bu yayın anlayışı derginin meşrutiyetin basına getirdiği özgürlük havasını olabildiğince kullandığını ve düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmediğini göstermektedir.

Çalışmadan çıkarılacak önemli bir tespit de Püsküllü Belâ'nın meşrutiyetin ruhuna uygun şekilde Osmanlıcılık anlayışına önem verdiği sonucudur. Osmanlı toplumunda bölünmeye yol açacak ayrıştırıcı bir dil ve ortamın yaratılmasına karşı çıkmıştır. Yaşanılan bazı sosyal olayları belli bir etnik ve dini gruba yönelikmiş gibi provoke edici şekilde topluma yansıttığını düşündüğü gayrimüslim basınını hedefine almaktan da çekinmemiştir. Derginin bu konuda sert bir tutum takındığı ve toplumsal ayrılmaya müsamaha göstermediği anlaşılmaktadır.

Çalışmada elde edilen son tespit ise derginin karikatürü etkin şekilde kullanmasıdır. Sayfalarında gündem oluşturmak istediği konularla alakalı karikatürlere yer vererek okuyucu üzerinde algı yaratımında bulunmaya çalışmıştır. Karikatürlerin tek bir yerli imzadan çıkmasının yanında sadece yabancı imzalı karikatürlere yer vermesi dergi için ayırt edici bir özellik olmuştur. Mizah dergilerinde karikatür sanatının okuyucuda yarattığı tesirle önemli bir işlev gördüğü Püsküllü Belâ tarafından da fark edilmiştir.

Mizah yayıncılığının kamuoyunu yönlendirme gücünü olabildiğince kullanmaya gayret eden dergi, 31 Mart Vak'ası sonrasında bir daha çıkamamışsa da II. Meşrutiyet dönemi basın hayatında belli bir süre yer almayı başarabilmiştir. Kısa süreli yaşamına karşın zengin içeriğiyle ve eleştirel bakış açısıyla gündemi yorumlaması dergi hakkında böyle bir çalışmayı gerektirmiştir. Sonuç itibarıyla Püsküllü Belâ, II. Meşrutiyet dönemiyle ilgili araştırmalarda Türk basın tarihi literatüründe gözden kaçırılmaması gereken bir kaynağı teşkil etmektedir. Bu çalışma sonraki araştırmacılar için bir rehber niteliği taşımaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA, DH.MKT 1292/57.

BOA, A.}DVN.MKL 5/9.

BOA, DH.MKT. 2703/100.

BOA, ZB 329/117.

Resmi Yayınlar

(1289), Düstur, Tertip 1 C. 2, [İstanbul]: Matbaa-i Amire.

Süreli Yayınlar

"Büyükada ile Mülakat", *Püsküllü Belâ*, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 3.

"Bugün", *Püsküllü Belâ*, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 7.

[Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 1, 11 Şubat 1324, s. 7.

[Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 2.

Âkıl, "İstimdad", *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 2.

"Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan", *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 3, 6.

"Posta Garaibinden", *Püsküllü Belâ*, S. 2, 18 Şubat 1324, s. 6-7.

"Büyükada ile Mülakat", *Püsküllü Belâ*, S. 3, 25 Şubat 1324, s. 2-3.

Midhat, "Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan", *Püsküllü Belâ*, S. 3, 25 Şubat 1324, s. 6-7.

- Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 2-3.
- A. L., “Muharrirler”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 3.
- A. T., “Sal-i Cedid Münasebetiyle”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 6.
- A. F., “Ümidden-Figane”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 6.
- [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 7.
- “Akvâl-i Zarife”, *Püsküllü Belâ*, S. 4, 4 Mart 1325, s. 7
- Servet, “Cemiyetler, Kulüpler”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 3.
- Bir Postacı, “İktidar ile Kadem”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 6.
- “Akvâl-i Zarife”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.
- “Bir Tavsiye-i Kadirşinasane”, *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.
- “Eşref’i Alınız”, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.
- [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 5, 11 Mart 1325, s. 7.
- Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 2.
- “Telgraf Muhabirimizden”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 6
- “Ebü'l-hüda Efendi Vefat Etti”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 6.
- “Fırkalar, Cemiyetler”, *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 7.
- [Başlıksız], *Püsküllü Belâ*, S. 6, 18 Mart 1325, s. 7.
- “İhtar”, *Püsküllü Belâ*, S. 7, 25 Mart 1325, s. 2.
- Hâlid, “Düşünceler”, *Püsküllü Belâ*, S. 7, 25 Mart 1325, s. 2-3.

Diğer Yayınlar

- (2018), *II. Meşrutiyet’in İlk Yılı 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909*, İstanbul, YKY.
- Alkan, Necmettin (2011), *Selanik İstanbul’a Karşı 31 Mart Vak’ası ve II. Abdülhamid’in Tahttan İndirilmesi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Altın, Hamza (2014), *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bircan, Ufuk (2015), “Roland Barthes ve Göstergebilim”, *SBARD*, S. 26, s. 17-41.
- Brummett, Palmira (2003), *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, Çev. Aşşen Anadol, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çeviker, Turgut (1986), *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. 1-Tanzimat ve İstibdat Dönemi, İstanbul: Adam Yayınları.
- Çeviker, Turgut (1988), *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*, C. 2-Meşrutiyet Dönemi (1908-1918), İstanbul: Adam Yayınları.
- Davulcu, Ebru (2015), *II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar*, Konya: Palet Yayınları.
- Demirel, Fatmagül (2007), *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Demirkol, Gökhan (2016), “Tanzimat mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı’da Mizah Dergilerinin Kapanması”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, s. 687-710.
- Duman, Hasan (2000), *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, C. 2, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Gör, Emre (2020), *Sultan II. Abdülhamid’in Mabeyn İkinci Kâtibi Arap İzzet Paşa*, İstanbul: DBY.
- Kocabaşoğlu, Uygur (2010), “İkinci Meşrutiyet’in Birinci Meşrutiyeti: Matbuat”, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Edt. Hakan Aydın, Konya: Palet Yayınları, s. 221-235.

- Koloğlu, Orhan (2015), *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Mehmed Fazlı (1325), *Resimli Afgan Seyahati*, İstanbul: Matbaa-i Ahmed İhsan.
- Mehmed Fazlı (2007), *Afganistan'da Bir Jön Türk Mısır Sürgününden Afgan Reformuna*, Çev. Kenan Karabulut, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mengi Mine (2014), "Fes ya da Püsküllü Bela ve Şiir", *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Edt. Nurettin Demir, Faruk Yıldırım, Adana: Çukurova Üniversitesi Basimevi, s. 229-238.
- Özdiş, Hamdi (2014), *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset*, İstanbul: Libra Kitap.
- Rabier, Benjamin (1907), *Les Maitres Humoristes*, Paris: Librairie Félix Juven.
- Seyhan, Salih (2013), "II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler", *Turkish Studies*, C. 8, S. 3, s. 494-516.

EK

Püsküllü Belâ İçindekiler Tablosu

Sayı	Tarih	Yazı Başlığı/Karikatür	Yazar/Çizer	Sayfa
1	11 Şubat 1324 (24 Şubat 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
"	"	İftitah	-	2
"	"	Berk-i Belâ	-	2
"	"	Tashih-i Efkâr Namıyla İntişar Eden Gazete Muharriri Hakkında	-	2
"	"	Büyükada ile Mülâkat	-	3, 6
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	5
"	"	Bugün	-	6-7
"	"	[Başlıksız]	-	7
"	"	İlân		
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	8
2	18 Şubat 1324 (3 Mart 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
"	"	Düşünceler	-	2
"	"	Berk-i Belâ	-	2
"	"	İstimdad	Âkıl	2
"	"	Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan	-	3, 6
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	5
"	"	Posta Garâibinden	-	6-7
"	"	Karikatür	Mehmed Fazlı	8

II. Meşrutiyet Dönemi Bağlamında Püsküllü Belâ Mizah Dergisi

3	25 Şubat 1324 (10 Mart 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
“	“	Düşünceler	Mekteb-i Siyaset	2
“	“	Düşünceler	Hâlid	2
“	“	Berk-i Belâ	Nâci	2
“	“	Büyükada ile Mülâkat	Seyyid İsmetullah	2-3
“	“	Havadis-i Mergûbe	Nâci	3, 6
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	5
“	“	Havadis-i Mergûbe	Hüsnü	6
“	“	Kavâid-i Askeriye ve Desâis-i Harbiyeden: İmtihan	Midhat	6-7
“	“	Alenen Teşekkür	-	7
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	8
4	4 Mart 1325 (17 Mart 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
“	“	İhtar	-	2
“	“	Düşünceler	Hâlid	2-3
“	“	Berk-i Belâ	Nâci	3
“	“	Muharrirler	A. L.	3
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	5
“	“	Sal-i Cedid Münasebetiyle	A. T.	6
“	“	Ümidden-Figane	A. F.	6-7
“	“	Akvâl-i Zarife	-	7
“	“	Konya’da Münteşir Hüküm Gazetesinden	-	7
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	8
5	11 Mart 1325 (24 Mart 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
“	“	İhtar	-	2
“	“	Düşünceler	Hâlid	2-3
“	“	Berk-i Belâ	Nâci	3
“	“	Cemiyetler-Kulüpler	Servet	3
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
“	“	Karikatür	Benjamin Rabier	4
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	5
“	“	İktidar ile Kadem	Bir Postacı	6

“	“	Akvâl-i Zarife	-	7
“	“	Eşref'i Alınız	-	7
“	“	Bir Tavsiye-i Kadirşinasane	-	7
“	“	[Başlıksız]	-	7
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	8
6	18 Mart 1325 (31 Mart 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
“	“	İhtar	-	2
“	“	Düşünceler	Hâlid	2
“	“	Berk-i Belâ	Nâci	2
“	“	Bir Zat-ı Muhterem Tarafından Aldığımız Mektubun Aynen Suretidir	-	3
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
“	“	Karikatür	Benjamin Rabier	5
“	“	Telgraf Muhabirimizden	-	6
“	“	Ebü'l-hüda Efendi Vefat Etti	-	6
“	“	Kavl-i Garib	-	7
“	“	Bir Mağrur Hakkında	-	7
“	“	Fırkalar, Cemiyetler	-	7
“	“	Bir Tavsiye-i Kadirşinasane	-	7
“	“	[Başlıksız]	-	7
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	8
7	25 Mart 1325 (7 Nisan 1909)	Karikatür	Mehmed Fazlı	1
“	“	İhtar	-	2
“	“	Düşünceler	Hâlid	2-3
“	“	Berk-i Belâ	Nâci	3
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	4
“	“	Karikatür	Benjamin Rabier	5
“	“	Tefrika: Tiyatro Encam	-	6-7
“	“	Teşekkür	-	7
“	“	Bir Tavsiye-i Kadirşinasane	-	7
“	“	Karikatür	Mehmed Fazlı	8